

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОТЕРПІЛИМИ ТА СВІДКАМИ НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОВОГО З ВІЙНОЮ:

ОСНОВНІ ПОРАДИ

Публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу.
Її зміст є виключною відповідальністю Проєкту ЄС «Право-Justice» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Фінансується
Європейським Союзом

ІНІЦІАТИВА
Модельні суди

ЗМІСТ

Вступ..... 4

Головні правила роботи з потерпілими та свідками насильства, пов'язаного з війною..... 6

Як працювати з потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК)..... 8

Принципи підготовки 8

Організаційні аспекти..... 9

Комунікація 10

Як працювати з дітьми-свідками або потерпілими від насильства, пов'язаного з війною..... 12

Інтерв'ю з дитиною та її участь у судовому засіданні..... 12

Вимоги до кімнати для допиту дітей в суді..... 14

Алгоритм роботи з дітьми-мігрантами та дітьми-ВПО..... 15

ВСТУП

Через повномасштабну військову агресію Росії переважна більшість жителів України отримала складний травматичний досвід. Чимало українців стали свідками або безпосередньо постраждали від насильства, пов'язаного з війною. Вони вже залучені до розслідувань та судових процесів щодо скоєних агресором злочинів.

Однак кількість пережитих трагедій та участь у складних ситуаціях можуть суттєво впливати на бажання та здатність людей точно відтворювати факти. Окрім того, людину можуть допитувати кілька разів, що викликає так звану «втору свідка». Через травматичний досвід особа може не пам'ятати або не хотіти пам'ятати події злочину. Неточні або неповні свідчення можуть впливати на результати судового процесу.

Якщо ж потерпілий не має належної підтримки після злочину, це може призвести до вторинної віктимізації. Зокрема, людина отримує додаткову травму не як прямий наслідок злочину, а через дії органів системи правосуддя або її представників, які під час численних допитів та, часом, через необізнаність зі специфікою спілкування з вразливими особами, змушують потерпілого знову переживати травматичний досвід.

Тому всі, хто залучений до таких справ – слідчі, прокурори, судді, адвокати, представники громадянського суспільства – повинні вміти працювати з потерпілими та свідками етично.

НАЙВАЖЛИВІШИЙ ПРИНЦИП, ЯКИЙ НЕОБХІДНО ЗАСТОСОВУВАТИ У ВЗАЄМОДІЇ З ТАКИМИ СВІДКАМИ – «НЕ НАШКОДЬ».

У цій брошурі представлені поради, створені на основі кращих українських практик та міжнародного досвіду, які варто використовувати в роботі з потерпілими від насильства, пов'язаного з війною в Україні. Адже це не лише позитивно вплине на морально-психологічний стан людей, що пережили трагедії, а й у результаті підвищить ефективність правосуддя.

ГОЛОВНІ ПРАВИЛА РОБОТИ З ПОТЕРПІЛИМИ ТА СВІДКАМИ НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВІЙНОЮ

1

Спочатку потрібно зрозуміти, який загальний вплив злочин матиме на людину. При цьому важливо врахувати не тільки пряму шкоду від правопорушення (шкоду здоров'ю, матеріальні збитки), а й моральну шкоду та подальший вплив на життя людини. Це важливо для оцінки реакцій жертв як на злочин, так і на подальший процес кримінального правосуддя, потреб особи у підтримці.

2

Необхідно врахувати вік, стать, соціальне становище, належність до меншин, можливу інвалідність потерпілих та свідків та їх стан здоров'я.

3

Важливо надати інформацію щодо сервісів («гарячих ліній», державних центрів та громадських організацій), де постраждала особа може отримати правову, психологічну, інформаційну та іншу допомогу і підтримку. Спеціаліст допоможе стабілізувати її психоемоційний стан.

4

Потрібно не допустити виникнення хибної думки у потерпілого або свідка, що правоохоронцям від них потрібна лише інформація (показання) і їм не цікаво, що він зараз переживає, з якими викликами стикається та які в нього є потреби.

5

Потерпілих ніколи не слід змушувати «забувати» про травму. Натомість заохочення висловити свої почуття допомагає людині краще впоратись із наслідками.

6

Страждання жертв не можна розглядати як патологію.

7

Через травматичний досвід, людина може не пам'ятати фактів злочину, або не хотіти їх згадувати. Тому потрібно виділити достатньо часу, щоб уважно вислухати потерпілу особу, намагаючись її не перебивати.

8

Слід врахувати, що особа може не мати досвіду взаємодії із судовою системою. Все, що пов'язане із судовим засіданням, буде незвичним для неї. Тому людину потрібно поінформувати щодо можливих подальших кроків.

9

Постраждалі можуть хотіти відповідати «очікуванням» судді. Важливо пояснити людині, що не знати відповіді на запитання – це нормально.

10

Варто з розумінням поставитися, якщо людина вирішить не брати участі в провадженні

**НЕ ЗНАТИ
ВІДПОВІДІ
НА ЗАПИТАННЯ –
ЦЕ НОРМАЛЬНО**

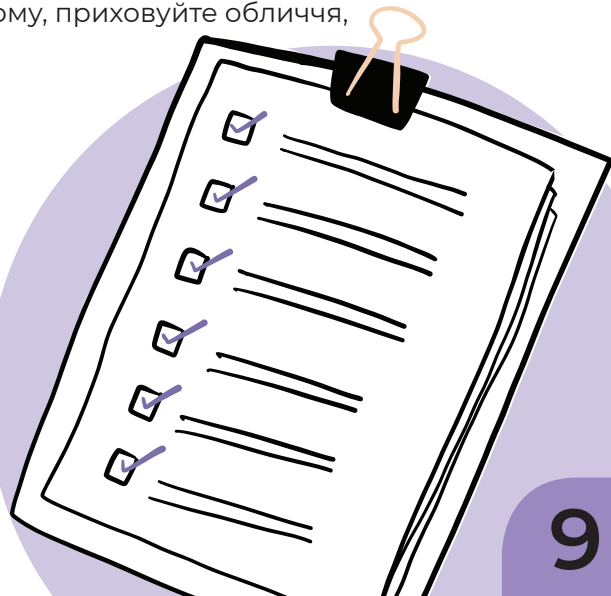
ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОТЕРПІЛИМИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ (СНПК)

Принципи підготовки

- Пам'ятайте, що постраждалі від СНПК часто не хочуть звертатися за медичною чи психологічною допомогою, тим паче неохоче повідомляють в правоохоронні органи.
- У взаємодії з потерпілою особою керуйтеся принципами Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті: **не завдавайте шкоди, поважайте автономію особи, отримуйте інформовану згоду, зберігайте конфіденційність.**
- Перед тим, як йти до людини на розмову, чітко зрозумійте мету, яка інформація та в якій формі дійсно потрібна, як її використовуватимуть.
- Складіть план розмови (інтерв'ю), щоб нічого не упустити.
- Добре проаналізуйте контекст, в якому сталося насильство, і безпосереднє середовище потерпілої особи.
- Ретельно зважте будь-яку потенційну користь у порівнянні з ризиками, що існують (прямі і непрямі впливи на потерпілих, їхні родини та спільноти). При цьому варто розробити дієві інструменти зниження ризиків.
- У жодному разі не робіть сенсації, презентуючи інформацію про досвід потерпілих.

Організаційні аспекти

- Перевірте наявність необхідних знань, компетенцій, політик і процедур, перш ніж починати взаємодіяти з потерпілими. Це має фундаментальне значення для забезпечення прав потерпілих і отримання безпечних, етичних та ефективних результатів.
- За потреби організуйте конфіденційне та безпечне місце допиту. Для цього необхідно дізнатись у потерпілої особи про місце, де їй комфортно провести зустріч (вдома, на роботі, в громадському місці). Окрім цього, намагайтеся уникати причин для можливої появи стигми у сусідів (не під'їжджайте до будинку особи на поліцейській машині, не приходьте у формі тощо).
- Не допускайте випадкових зустрічей між потерпілими та обвинуваченими.
- Забезпечте гнучкість вибору для потерпілих щодо того, з ким взаємодіяти (вік, гендерна та інша приналежність, тощо).
- Надайте можливість вибору «нових анкетних даних», якщо необхідно для заходів безпеки.
- Якщо є така можливість, записуйте показання на камеру, або використовуйте відеоконференцзв'язок під час надання свідчень. При цьому, приховуйте обличчя, змінюйте голос.
- Якщо особа уже давала показання, то постарайтеся отримати копії протоколів допиту, а не проводити його повторно.
- Забезпечте участь психолога під час допиту для стабілізації психоемоційного стану потерпілої особи.

Комунікація

1

Постраждала особа уже вчиняє героїчний поступок, зголосившись свідчити (з урахуванням існуючих стереотипів та наративів). Тому виділіть достатньо часу, щоб уважно вислухати людину.

2

Повідомте людину про ймовірний хід провадження, з ким, коли та як потрібно буде взаємодіяти.

3

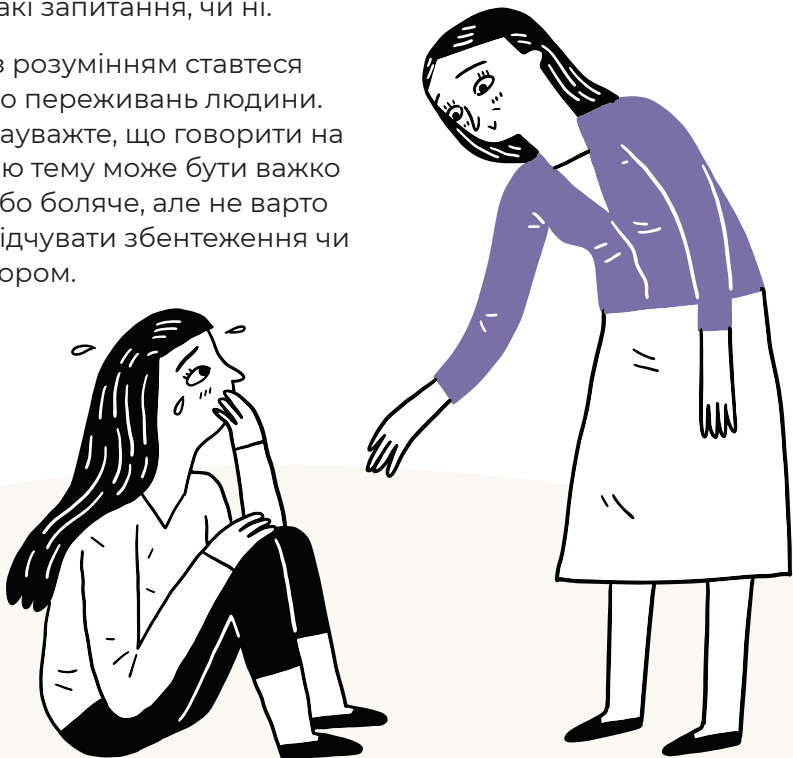
Пам'ятайте, що не можна під час розмови з потерпілою особою висловлюватися про її стан, ставити під сумнів правдивість свідчень, покладати на людину відповідальність за те, що з нею трапилось.

4

Не розпитуйте потерпілих про деталі сексуального насильства, якщо в цьому немає потреби. Пам'ятайте про необхідність встановлення виду сексуального насильства, однак без зайвих подробиць. Якщо знадобиться інформація такого роду, поясніть причини і поважайте рішення особи – відповідати на такі запитання, чи ні.

5

Із розумінням ставтеся до переживань людини. Зауважте, що говорити на цю тему може бути важко або боляче, але не варто відчувати збентеження чи сором.

**ПРИЗУПИНІТЬ
АБО ПРИПИНІТЬ
ДОПИТ, ЯКЩО
НЕОБХІДНО.**

6

Говоріть простою мовою та заохочуйте ставити роз'яснювальні запитання, якщо потерпіла особа не розуміє запитань.

7

Будьте уважні та реагуйте на вербальні та невербальні ознаки того, що людина переживає та хвилюється. Уважно ставтеся до власної вербальної та невербальної комунікації (мова, поведінка тощо).

8

Зверніть увагу на макіяж (для дівчат-правоохоронців), одяг — вони мають бути стриманими, у нейтральних кольорах. Також пам'ятайте, що краще не обирати військову форму для чоловіків-правоохоронців, які контактують з потерпілими, оскільки це може стати тригером для них.

9

Повідомте потерпілій особі про її право закінчити слідчу дію в будь-який момент, сказавши слово «стоп».

10

Призупиніть або припиніть допит, якщо необхідно.

11

Попросіть потерпілу особу виправити або змінити показання, щоб забезпечити їх точність і повноту.

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ДІТЬМИ-СВІДКАМИ АБО ПОТЕРПІЛИМИ ВІД НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВІЙНОЮ

Інтерв'ю з дитиною та її участь у судовому засіданні

1

Інтерв'ю чи допит змушує дитину повторно переживати травматичний досвід і як наслідок може призвести до спотворення доказів. Тому зменшіть кількість повторних бесід до мінімуму, в ідеалі до однієї.

2

Проводьте не допит, а бесіду, щоб дитина почувалась максимально комфортно і захищено.

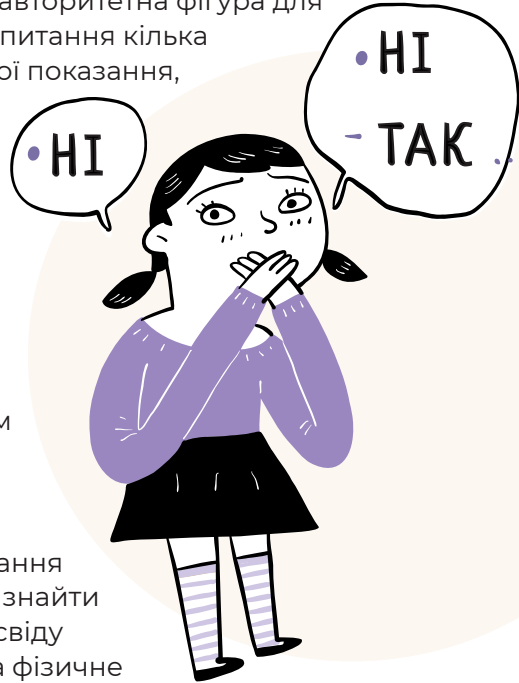

3

Пам'ятайте, що дорослий – це авторитетна фігура для дитини. Коли ставлять одне запитання кілька разів, дитина може змінити свої показання, щоб отримати схвалення.

4

Несвідомо діти можуть відповідати «так» або «ні» на питання закритого типу, або обирати останній варіант. Це може призвести до помилкових свідчень. Тому підготуйте відкриті запитання та пропонуйте дітям розповісти побачене своїми словами.

5

Розгляньте інші методи отримання інформації, коли дитині важко знайти слова після травматичного досвіду (особливо через сексуальне та фізичне насильство). Це наприклад, використання анатомічних ляльок, на яких дитина може показати, яких частин тіла торкались і що робили. Можна запропонувати опосередковано розповідати про факти насильства через малюнок тощо.

6

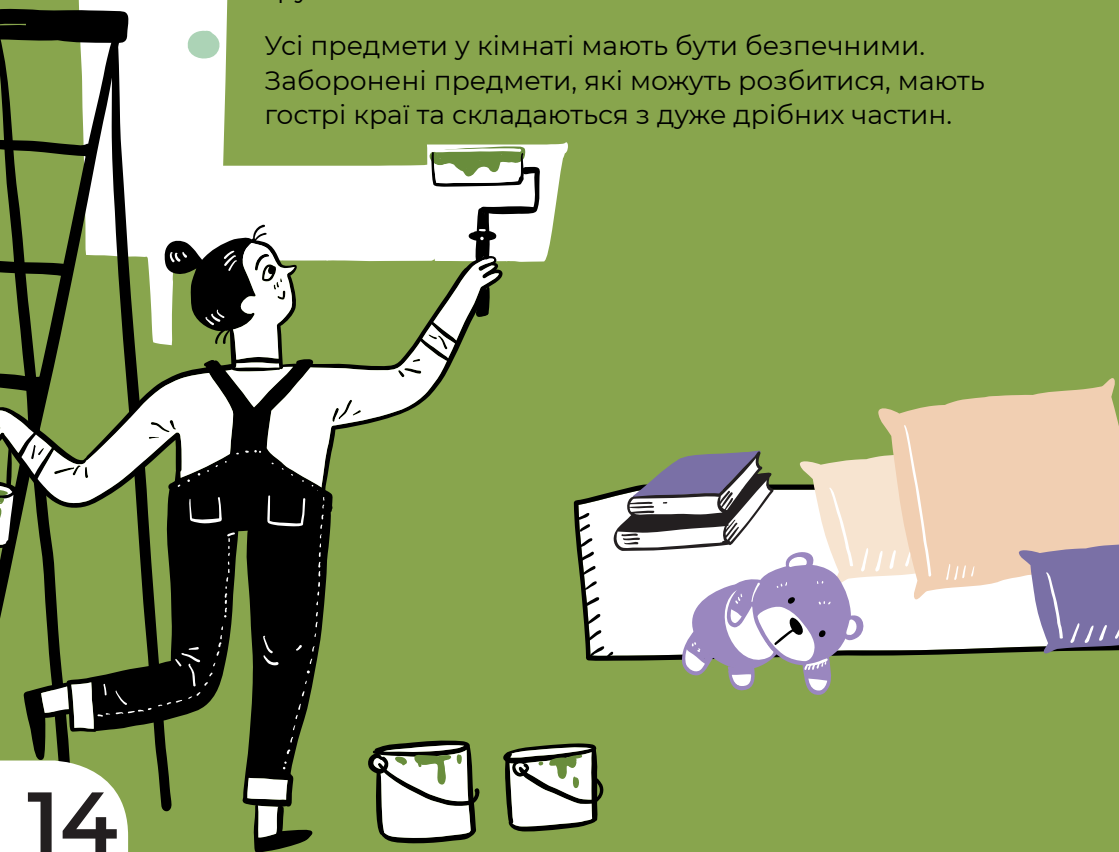
Не варто вимагати відповідей на кожне поставлене запитання, доводити до того, щоб дитина «розкололась». Натомість переформулюйте питання, або переключіться на деталі, що не стосуються справи, щоб налагодити психологічний контакт з дитиною.

7

Приміщення, у якому відбувається спілкування з дитиною, має бути комфортним. Корисною є практика так званих «зелених кімнат». У таких приміщеннях дитина може під час розмови не дивитись на співбесідника, а малювати, перебирати іграшки (вимоги до таких приміщень наведено нижче).

Вимоги до кімнати для допиту дітей в суді

- Кімната для допитів не повинна бути занадто великою. У менших приміщеннях дитина почувається більш захищено та безпечно.
- Приміщення не повинно бути захаращеним або надмірно прикрашеним.
- У кімнаті для допитів має бути багато природного світла. Рекомендується використовувати світлі кольори у дизайні.
- Меблі повинні бути двох розмірів: для дуже маленьких та старших дітей. Також мають бути предмети комфорту (наприклад, пледи та подушки), а також іграшки, які відповідають різним віковим групам.
- Усі предмети у кімнаті мають бути безпечними. Заборонені предмети, які можуть розбитися, мають гострі краї та складаються з дуже дрібних частин.

Алгоритм роботи з дітьми-мігрантами та дітьми-ВПО

1

Чітко зрозумійте, яке міністерство, орган державної влади чи установа відповідає за які види послуг (наприклад, охорона здоров'я, насильство на основі статі, харчування, притулок, документи).

2

Проведіть оцінку безпосередніх потреб дітей. Якщо необхідно, негайно зверніться до відповідних доступних надавачів послуг (наприклад, щодо питань здоров'я, харчування, води, основного притулку, насильства на основі статі, міжнародного захисту, документів).

3

Включіть контактні дані координаторів з питань захисту дітей з цих міністерств та установ на кожному етапі евакуації – у країні перебування, країні транзиту та країні призначення.

4

Задокумейте ці механізми направлення у простий і зрозумілий спосіб, щоб відповідні працівники могли швидко направити дітей до відповідних доступних служб.

5

Домовтеся про регулярний графік комунікації та безпечні шляхи обміну інформацією щодо евакуації дітей (наприклад, захищені паролем документи, щоденні дзвінки, зустрічі раз на два тижні).

6

Врахуйте, дитина знаходиться в супроводі дорослих чи без. Оскільки можуть бути необхідними додаткові заходи захисту чи допомоги таким дітям.

